

Jób lázadása

magyar filmdráma, 97 perc, 1983

A forgatókönyv írói már több filmet készítettek közösen, ebben a megrendítő történetben egy gyermek szemén át mutatnak meg számára érthetetlen „felnőtt” dolgokat. A film címe a bibliai Jóbra utal, akit próbára tesz Isten azzal, hogy a jómódban és boldogságban élő ember elveszíti hét gyermekét, vagyonát, mégsem fordul szembe az akaratával, kitart a hite mellett.

A színes magyar filmdráma 1983-ban készült, bemutatója 1983. december 1-

jén volt.

A Tisza menti faluban, 1943-1944-ben játszódó filmben Jób ugyanígy megőrzi hitét, de az őt ért nehézségekbe nem törődik bele. Kezébe veszi sorsa alakítását, és hét gyermekük elvesztése után – bár a törvények ezt nekik tiltják –, örökre fogadnak egy keresztény kisfiút, hogy legyen kire hagynia mindazt, amit életük során gyűjtöttek, és neki továbbadassák vallásukat és szeretetüket. A hétéves Lackó a falusi gazdaságba kezdetben nehezen illeszkedik be, de lassan elkezdi érdeklődni, és az együtt töltött év alatt egyre szorosabb, szeretetteljes kapcsolat szövődik közte és örökbefogadó szülei közt. A fiú őszinte nyíltsággal fedezi fel a környező világot és tanul az őt körülvevőktől. Jób, „Papa” a paraszti munka szépségére, a hitre, az élet megbecsülésére tanítja, mert minden élőben jelen van Isten. Róza mama az adás-vétel fortélyaisal, a pénz értékével és a szeretet mélységével ismerteti meg. A körülötte élők mintáit követve, látva az emberi kapcsolatokat, a szokások formáit, az ünnepeket fokozatosan a zsidó közösség részévé válik.

A szülei tudják, hogy rájuk hamarosan tragikus sors vár, ezért igyekeznek kihasználni az időt, hogy gondoskodjanak Lackóról. Házat építenek a náluk szolgáló Janinak és Ilkának, mikor az elkészül, a fiatalokra bízzák a gyermeket. Az ő házukra sárga csillag kerül, bezárkóznak és nem engedik be Lackót. Egy nap felültetik a házaspárt is a szekérre, ami az ismeretlen, bár általuk is sejtett sorsuk felé viszi őket. Idegenül néznek az átázott, reménykedő fiukra, aki utánuk megy a kocsira. A csendőr elhiszi Jóbnek, hogy nincs köze a gyermekhez, így a szekerek elindulnak. Lackó semmit sem ért az egészből, csak szeretettel mosolygó arcukat vésheti búcsúzóul emlékezetébe. A film történetében nincs megváltás, mint a bibliai Jób történetében, akit az Úr hosszú élettel áld meg.

Díjak, elismerések:

36. Cannes-i Nemzetközi Filmfesztivál (1983) – Kiemelt rendezői díj;
Magyar Filmkritikusok díja (1984) – Zenthe Ferenc – legjobb férfialakítás díja;
Magyar Játékfilmszemle (1984) – Temessy Hédi – legjobb női alakítás díja;
56. Oscar gála (1984) – legjobb idegennyelvű film kategória – jelölés
San Remo-i Nemzetközi Filmfesztivál (1984) – nagydíj
Fondi Nemzetközi Filmfesztivál (1986) – Béke-fődíj

Alkotók

- Gyöngyössy Imre – rendező, forgatókönyvíró
- Kabay Barna – rendező, forgatókönyvíró
- Petényi Katalin – forgatókönyvíró
- Szabó Gábor – operatőr
- Jeney Zoltán – zeneszerző

Szereplők

- Zenthe Ferenc – Jób
- Temessy Hédi – Róza, a felesége
- Fehér Gábor – Lackó
- Rudolf Péter – Janó

12 éven aluliaknak nem ajánlott.

Alkotók

Gyöngyössy Imre

(Pécs, 1930. február 25. – 1994. május 1.)

Balázs Béla-díjas filmrendező, forgatókönyvíró,
író, költő, érdeemes művész

Gyöngyössy Imre Pannonhalmán, a Bencés Gimnáziumban végzett, akikkel később is tartotta a kapcsolatot. A középiskola után dolgozott fűrésztelepi betanított munkásként, majd Tatabányán vágárként. A Színház- és Filmművészeti Iskola rendezői szakán, Máriássy Félix osztályában végzett 1961-ben. Ezután a Hunnia Filmstúdió munkatársa lett. Írt forgatókönyvet Keleti Márton, Gaál István számára, Kósa Ferenc *Tízezer nap* című filmjéhez a rendezővel és Csoóri Sándorral együtt. A Balázs Béla Stúdióban kezdett rendezni, ahol két rövidfilmet forgatott: a *Férfiarckép* a rendező édesapjáról, egy falusi körzeti orvosról szóló szubjektív vallomás, a *Változatok egy városról* című Miskolcot mutatja be.

Első önálló játékfilmje, a *Virágvasárnap* 1969-ben készült. A *Meztelen vagy* című filmje 1972-ben egyike volt az első magyar filmeknek, melyek a cigányság problémáival foglalkoztak. Az 1944-es sátoraljaújhelyi börtönlázadásnak állított emléket a *Szarvassá vált fiúk* című filmdráma, ami megosztotta a kritikusokat és a közönséget, ám egész biztosan kiemelt helye van a meztelenség hazai mozgóképes ábrázolásában.

Gyöngyössy Imre és állandó alkotótársa, Kabay Barna számára a nemzetközi sikert a dokumentumfilmek hozták meg. Az élet értelméről szóló, mélyen humánus alkotást, a *Két elhatározás* című filmet világszerte nagy tetszéssel fogadták. Az *Orvos vagyok* című film az orvosi hivatás szépségéről, felelőségéről és buktatóiról szól. Jelentős nemzetközi sikert aratott a *Jób lázadása*, a filmdrámát 1983-ban a legjobb idegen nyelvű filmnek járó Oscar-díjra jelölték. Néhány évvel később a *Yerma* című alkotást is jelölték, de végül nem került a legjobb 5 közé. Utolsó játékfilmje, a *Halál a sekély vízben* témája az úgynevezett Elbert-ügy volt, amivel a kommunista rendszer idején eltűnt és/vagy meggyilkolt személyek sorsának tanulságaira kívánta felhívni a figyelmet.

Kabay Barna

(Budapest, 1948. augusztus 15. –)

Balázs Béla-, Német Állami-díjas filmrendező, forgatókönyvíró,
producer, érdeemes művész

Tanulmányait a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán kezdte, majd 1973-ban szerzett filmrendezői diplomát a budapesti Színház- és Filmművészeti Főiskolán. A Magyar Televízióban 1972-től dolgozik, majd 1976-tól a MAFILM rendezője. Első önálló mozifilmjét, a *Legenda a nyúlpaprikásról*t Tersánszky Józsi Jenő műve alapján készítette, 1975-ben. Társrendezőként, illetve forgatókönyvíróként 1978-tól együtt dolgozott Gyöngyössy Imrével, majd később Petényi Katalinnal. Társalapítója volt az 1974-ben létrejött Magyar Televízió Kísérleti Stúdiójának, majd 1980-ban, az első magánalapítású független magyar filmstúdióknak, a Társulás Stúdióknak. Társrendezője és forgatókönyvírója volt a *Jób lázadása* című filmdrámának, melyet 1983-ban a legjobb idegen nyelvű film kategóriában Oscar-díjra jelöltek. Ez a film volt az első, amiben producerként is dolgozott.

Számos játékfilmet, ifjúsági filmet, dokumentumfilmet és sorozatot készített producerként és rendezőként, a legnagyobb európai televíziós társaságok és alapítványok közreműködésével, többek közt az Eurimages, a brüsszeli MédiaProgram EU, FilmFernsehFondsBayern (Bajor Filmalapítvány), ZDF, WDR, Carlton UK, ITV és mások. Németországban, 1978-ban a Grimme-díj arany fokozatával tüntették ki.

Kabay Barna munkásságát a 90-es évektől a remake-filmek gyártása határozta meg. Így elkészültek olyan klasszikus magyar filmek magyar feldolgozásai, mint a *Hippolyt, a lakáj* vagy a *Meseautó*. A kritikák ugyan bírálták ezeket a filmeket, ám a közönség előtt elismertséget szerzett.

Petényi Katalin

(Budapest, 1941. március 12. –)

Balázs Béla-díjas filmrendező, dramaturg, művészettörténész, érdekes művész

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem művészettörténet-magyar szakán szerzett diplomát 1964-ben. A hatvanas-hetvenes években kiállításokat szervezett és múzeumokat alapított. Ezek közt volt az UNESCO-díjas Kovács Margit Múzeum, illetve a Barcsay Emlékház Szentendrén. Művészeti témájú könyveket írt Barcsay Jenő, Csíkszentmihályi Róbert és Ámos Imre munkáiról.

A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1971-ben kezdett művészettörténetet tanítani. A hetvenes évek közepétől írt forgatókönyveket, majd a nyolcvanas évektől együtt dolgozott vágóként és rendezőként férjével, Gyöngyössy Imrével és Kabay Barnával. Később író-rendezőként is készített filmeket a magyar és német tv társaságok számára. Fontosabb filmjei a *Kulák volt az apám*, *A közvetítő*, az *Erdély* és *A szabadság rabjai*. Munkája elismeréseként Olaszországban Cinema per la Pace életműdíjat kapott 1988-ban.

Szabó Gábor

(Budapest, 1950. október 24. –)

Balázs Béla-díjas, operatőr, egyetemi tanár, érdekes művész, a HSC (Magyar Operatőrök Társasága) alapító és vezetőségi tagja

Szülei a filmszakmában dolgoztak, édesapja, Szabó Árpád operatőr volt, édesanyja szinkronrendező. Gyermekként az iskolai szüneteket a Filmgyárban tölthette, nem volt kétséges, hogy operatőr lesz.

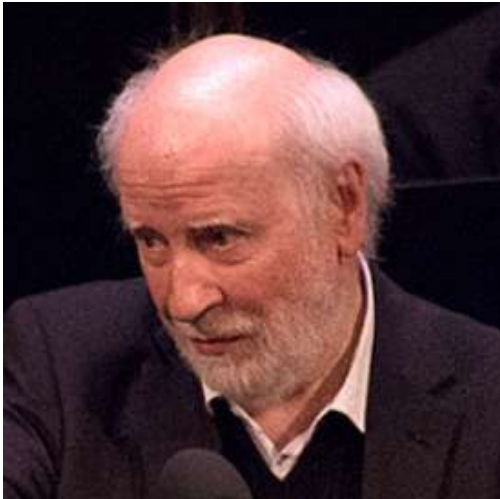
A Színház- és Filmművészeti Főiskolán Illés György, Zsombolyai János és Máriássy Félix tanítványa volt, diplomát 1974-ben szerzett. Már a főiskolai évek alatt, majd utána is a Magyar Televízió külsős operatőreként dolgozott. Diploma után a Mafilm operatőreként, majd szabadúszóként vett részt forgatásokon, elsősorban játékfilmeket készített. Első filmje, az *Élve vagy halva* történelmi, kosztümös film Rényi Tamás rendezésében. Ezután ismerkedett meg Gyöngyössy Imrével,

aki fiatal operatőrt keresett a *Két elhatározás* című filmjéhez, s akivel később még tizenegy filmet forgattak. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1979-2009 között tanított, írt egy tankönyvet is a filmnyelvről *Filmes könyv* címmel. A Budapesti Kommunikációs- és Üzleti Főiskola operatőri szakának 2010-től lett a vezetője.

Mintegy 30 játékfilmet, számos dokumentumfilmet, reklámfilmet, és egyéb műfajú filmet forgatott. Ő fényképezte az Oscar-díjra jelölt *Jób lázadása* című filmet. Zsigmond Vilmos 1991-ben készült *A tékozló apa* című filmjének is ő volt az operatőre. Sok filmet készített Rudolf van den Berg holland filmrendezővel, melyek közül a *Tirza* 2011-ben Oscar-díj jelölt volt a legjobb idegen nyelvű film kategóriában. Filmjeivel több mint ötven díjat nyert különböző nemzetközi fesztiválokon.

Jeney Zoltán

(Szolnok, 1943. március 4. – 2019. október 28.)

Kossuth-, és Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, érdemes művész

A debreceni Kodály Zoltán Zenei Szakközépiskolában tanult 1957 – 1961 között Pongrácz Zoltán tanítványaként. Ezt követően zeneszerzői tanulmányait 1966-ig a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Farkas Ferencnél végezte, majd 1967–1968 között Goffredo Petrassinál tanult a római Accademia Nazionale di Santa Ceciliaán. Rómából hazatérve Simon Albert ösztönzésére 1970-ben Eötvös Péterrel, Kocsis Zoltánnal, Sáry Lászlóval és Vidovszky Lászlóval megalapították az Új Zenei Stúdiót, mely hamarosan nemzetközileg is jól ismert zeneszerzői és előadói műhellyé vált, 1972

és 1990 között több, mint 600 kortárs zenei művet mutatott be. Később Csapó Gyula, Dukay Barnabás, ifj. Kurtág György, Serei Zolt és Wilhelm András is csatlakozott az Új Zenei Stúdióhoz. A Párizsban 1974-ben tartott három koncertjük és első közös kompozíciójuk Sáry Lászlóval és Vidovszky Lászlóval nagy vitát keltett a magyar zenei életben. Ismeretlen hangzásösszefüggések kutatása céljából 1973-tól kezdett különféle zenén kívüli anyagok (például szövegek, sakkjátszmák, meteorológiai adatok, telexek, 1979-től fraktálsorok) zenei folyamatokká történő átírásával foglalkozni. A Dobszay László és Szendrei Janka által vezetett Schola Hungarica kórusában énekelt 1975 és 1984 között: a gregorián zenei praxis megismerése döntő hatást gyakorolt zenei, zeneszerzői gondolkodására, ami megfigyelhető a folyamatosan komponált, nagyszabású művében, a *Halotti szertartásban*. Két évvel később, két egymást kiegészítő antik görög hangsor nyomán kifejlesztett egy ún. pszeudomodális skálarendszert, melyet először az *Apollónhoz* című művében alkalmazott. Olaszországban új magyar zenei koncerteket rendezett 1981-ben, Bartók Béla születésének 100. évfordulója alkalmából. Harminc művét mutatták be az 1984-es svédországi turnéja során, ezekből öt világpremier volt. Több egyetemre hívták meg előadóként az Egyesült Államokba. Négy hónapig kutató professzor volt a New York-i Columbia Egyetemen, Nyugat-Berlinben tartózkodott 1988 júniusától egy éven át a DAAD ösztöndíjával, vendégprofesszorként tanított a chicagói Northwestern University zenei fakultásán.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen 1986-tól tanított, kezdetben a zenetudományi tanszakon zeneszerzés gyakorlati ismereteket oktatott, majd 1995-ben a zeneszerzés és karmesterképző tanszék vezetője lett, az egyetem Doktori Iskoláját 2002-től vezette.

A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjává 1993-ban választották, a székfoglaló hangverseny 1996. októberében volt. A Magyar Zeneszerzők Egyesületének elnöki tisztét 1993 – 1996 közt töltötte be.

Tartós munkakapcsolata volt Zsámbéki Gáborral, illetve Huszárik Zoltánnal, akinek – többek között – *Szindbád* című filmjéhez írt zenét. A *Jób lázadása* című film zenéjét is ő szerezte.

Szereplők

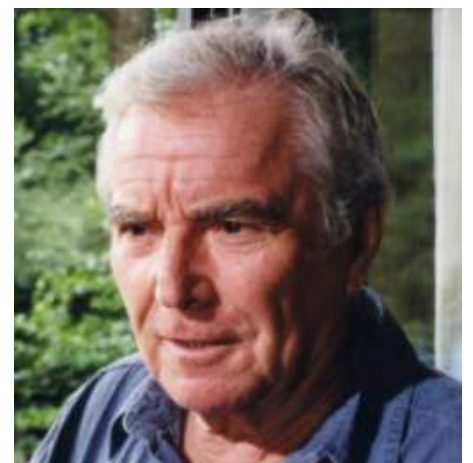
Zenthe Ferenc

(születési név Rameshofer Ferenc)

(Salgóbánya, 1920. április 24 – Budapest, 2006. július 30.)

Kossuth- és kétszeres Jászai Mari-díjas színművész, érdemes és kiváló művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja, a Nemzet Színésze

Négy szemesztert végzett a Közgazdaságtudományi Egyetemen, de otthagyta és a Színművészeti Akadémia hallgatója lett 1941-ben, azonban a háború miatt a következő évben félbehagyta tanulmányait. A Pécsi Nemzeti Színházhoz 1945-ben szerződött, majd két évad után a győri Kisfaludy Színház, 1949-ben pedig a debreceni Csokonai Nemzeti Színház társulatának tagja lett. A budapesti

Madách Színház művésze volt 1952-től. Atmoszférateremtő képessége, humora jellem szerepekben kiválóan érvényesült, már a kezdetektől a közönség szeretete övezte.

A filmgyártás és a televízió is jobbnál jobb feladatokkal „kényeztette el”. Első filmszerepében, 1953-ban Nagysándor József honvédtábornokot alakította a *Föltámadott a tengerben*, ezt a *Rákóczi hadnagya* című film főszerepe követte.

Romantikus vígjátékok főszerepeire kapott felkérést, a mozikban a *2x2 néha 5*, a *Mese a 12 találatról*, a *Kölyök*, a *Fapados szerelem* című filmekben láthatták a nézők. Később egyre inkább jellem szerepeket formált meg, mint például az 1983-ban készült Oscar-díjra jelölt *Jób lázadása* című alkotásban, ezért a Magyar Filmkritikusok díját kapta, legjobb férfialakításért. Játékfilmben utoljára a *Magyar vándor* című filmben szerepelt, 2004-ben.

Több tévésorozatban játszott nagy sikerrel, köztük az első *A Tenkes kapitánya* című volt, majd a *Rózsa Sándor*, a *Tüskevár*, a *Princ, a katona*, a *Bors*, és legutóbb a *Szomszédok* című teleregény, melyben 1987 és 1999 között alakította Taki bácsit. A tévésorozatokban mind a fiatalok, mind az idősebb korosztály tetszését kiérdemelte. Népies, férfias, humoros karakterszínész volt. Szinkronszínészként is hallhattuk hangját, mások mellett Jack Lemon filmjeiben, de népszerű magyar rajzfilmek szereplői is az ő hangján szólaltak meg, mint például a *Szaffi*, *Az erdő kapitánya* című mesék egy-egy hőse. Szerepelt a Magyar Rádió 1959–2007 között sugárzott *A Szabó család* című rádiós telenovellájában is, amely Európa leghosszabb életű családregényszerű rádiójátéka volt.

Tiszteletére szülőfalujában emlékparkot alapítottak, a település régebben Bányatiszti Kaszinóként működött házában emlékszobát alakítottak ki. A művész nevét viseli a salgótarjáni színház. Születésének 100. évfordulójára a Magyar Posta emlékbélyeget bocsátott ki.

Temessy Hédi

(Budapest, 1925. május 6. – Budapest, 2001. május 29.)
színésznő, érdemes művész

Tanítónőnek készült, de mivel gyermekkorától szerette a verseket, felvételizett a Színiakadémiára, ahová elsőre felvették. Kivált a társai közül, előkelő idegenként kezelték. Utolsó éves színinövendék volt, amikor felvették a Vígszínházba. Sokat játszott, próbált, s mivel a tanári kar ritkán látta, ezért eltanácsolták. Végül a Színészegyesület iskolájában kapta meg a diplomát. Várkonyi Zoltán hívta a Művész Színházhoz. A Belvárosi Színházban 1949-1950-ben játszott, ezután az Ifjúsági Színház tagja lett. A József Attila Színházban és a Nemzeti Színházban szerepelt 1950-1956 között, a Jókai Színház, s emellett továbbra is a Nemzeti Színház tagja 1958-tól 1977-ig. A

filmezést szerette igazán, az a légkör jobban vonzotta a színháznál, ezért is szerződött a Mafilm Társulatához, majd 1985-től haláláig visszavonultan élt.

Első filmszerepét, a Keleti Márton által rendezett *Különös házasság* című filmben kapta 1951-ben, melyben Döry báró lányát, Máriát alakította. Később játszott Várkonyi Zoltán, Fábri Zoltán, Bán Róbert rendezéseiben, Sándor Pál a *Régi idők focija* című filmben hívta, egy kopott szőrmékben járó, a mozi álmvilágában élő asszonyt alakított, ezután a rendező későbbi filmjeiben is szerepelt. Olyan jelentős alkotásokban is játszott, mint Huszárik Zoltán *Csontváry*, Szabó István *Mephisto*, András Ferenc *Dögkeselyű*, Kovács András *A vörös grófnő* című filmjei. Legemlékezetesebb alakítását az 1984-ben Oscar-díjra jelölt *Jób lázadása* című filmben nyújtotta. Szerepelt irodalmi műveket – *Abigél*, *Mint oldott kéve* – feldolgozó televíziós sorozatokban is. Utolsó szerepére Bacsó Péter kérte fel, a 2001-ben készült *Hamvadó cigarettavég* című filmben a főhercegasszonyt játszotta.

Rudolf Péter

(Budapest, 1959. október 15. –)

Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, rendező,
színházigazgató, kiváló művész,
a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja

Pedagógus szülők gyermekeként született Budapesten. Gyermekkorát Óriszentmiklóson, Vácdukán és Vácott töltötte. Tizennégy éves korában került újra Budapestre. A Móricz Zsigmond Gimnáziumban érettségizett. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán Marton László és Valló Péter osztályába járt, gyakorlatát a Vígszínházban töltötte, ide szerződött a diploma megszerzése után, 1983-ban. Már főiskola alatt elkezdett filmezni, ekkor forgatta a *Cha-Cha-Cha*, a *Szerencsés Dániel* és a *Jób lázadása* című filmeket. A Vígszínházban 1998-ig dolgozott, a színházi munkák mellett folyamatosan szinkronizált, rádiózott, később szabadúszó lett. Az Új Színház művészeti vezetője volt 2003-tól 2005-ig. 2015-2016-ig a Centrál Színház tagja, 2020-tól a Vígszínház igazgatója. 1992–93-ban a Magyar Színészakadémia ügyvivője volt.

Első filmes rendezése az *Üvegtigris* volt, amelyet Kapitány Ivánnal közösen jegyzett. A közönségsikernek köszönhetően elkészítette a film második és harmadik részét is. Első színházi rendezése, a *Dühöngő ifjúság*, hosszú évekig ment a Pesti Színházban. A *Beugró* című szórakoztató televíziós műsor egyik főszereplője volt 2007 és 2011 között. Hangoskönyvek készítésében is részt vett. Producere és rendezője volt a *Kossuthkifli* című hatrészes történelmi filmsorozatnak, amely Fehér Béla regénye alapján készült. Török Ferenc *1945* című filmjében nyújtott alakításáért elnyerte a filmkritikusok díját és a Filmszemle legjobb férfi alakításáért járó díjat. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen óraadóként oktatott filmes írókat, színészosztályokat.

Érdekességek, kulisszatitkok

Tudta-e?

- A forgatások a Tisza mentén, Tokaj környékén, Tiszatarjánban, Nagykállón zajlottak, melyen a Debreceni Hitközség tagjai is részt vettek. Legjobb tanítványait választotta segítségül a rituális jelenetekben az Országos Rabbiképző igazgatója, Scheiber Sándor.
- Televíziós hirdetéssel keresték a gyermekszereplőt. A jelentkezőket kamera nélkül, improvizációs gyakorlatokkal válogatták. Itt tűnt fel Fehér Gábor, aki korábban még nem szerepelt filmekben. A rendezők az operatőrrel közösen speciális kamerakezelést és fénytechnikát alkalmaztak, hogy a fiú mindenhol megkötés nélkül mozoghasson, szabadon improvizálhasson a profi színészekkel.
- A film fogadtatása Magyarországon vegyes volt. Többen megfogalmazták, hogy nem hiteles a történet. Ezekre a támadásokra válaszul készítették a szintén engedély nélkül forgatott dokumentumfilmet *Add tudtul fiaidnak* címmel. A filmben az utolsó Tisza-menti túlélők megrázó vallomásokban mesélik el emlékeiket, igazolva a *Jób lázadásának* jeleneteit.
- A filmet a Magyar Nemzeti Filmarchívum digitálisan felújította, 2019-ben készült el. Az alkotás szín- és fényvilágát az operatőr, Szabó Gábor bevonásával rekonstruálták, a hangrestaurátorok az eredeti mágnesszalag digitalizálása után a hangsávokat Petényi Katalin és Kabay Barna közreműködésével újították fel.
- Nagykálló városában található Taub Eizik Izsák, csodarabbi sírhelye, mely a haszidok leghíresebb zarándokhelye. Édesanyjával 1755-ben költözött Nagykállóba, külföldön végzett tanulmányai után visszatért szülőföldjére, és közel 40 éves munkássága idején virágzott a zsidó hitközség, a zsidó lakosság száma növekedett. Már életében legendákat meséltek róla, aki a magyarországi haszidizmus megalapítója volt. A „Szól a kakas már” kezdetű népdalt – ami a filmben többször is hallható – a zsidó közösség az ő nótájaként tartja számon, amit a legenda szerint a rabbi két versszakkal kibővített. Ezt a bővített változatot éneklik a világ minden táján purim ünnepén a haszidizmus követői.

Mitől különleges?

A *Jób lázadása* érzékletesen mutatja be azt a vidéki zsidó kultúrát, amit a holokauszt teljesen elpusztított. A cím az ószövetségi Jóbra utal, aki elveszíti mindenét: egészségét, vagyonát és hét gyermekét. Története az Isten akaratába való belenyugvás szimbóluma. A filmbeli Jób ezzel szemben lázad a természet és a társadalom törvényei ellen, hiszen ő is eltemette hét gyermekét, de a fasizmus és a holokauszt idején utódot vásárol, hogy továbbörökítse a családi hagyományokat. A *Jób lázadása* egyszerű, tiszta, emberséges film, melankolikus ballada a zsidó sorsról.

A házaspár története tele van bibliai utalásokkal: Ábrahámhoz hasonlóan – akire Isten ráparancsolt, áldozza fel a fiát – úgy kell megmenteni a torokgyík Lackót, hogy azzal akár a halálát is okozhatná. Egyre erősebben kötődnek a gyerekhez, vagyonuk mellett már a zsidó kultúrát és bölcsességet is igyekeznek átadni neki, mégis el kell taszítaniuk maguktól, és megtagadniuk, mint Péternek Jézust, hogy megmenekítsék a holokauszttól.

A film a fasizmus erőszakos rémtettei helyett a vidéki élet idilljére koncentrálnak. Különlegessége, hogy egy gyerek szemszögéből eleveníti fel, mi történt a zsidósággal a negyvenes években. A gyermekszereplő játéka lenyűgözően természetes. Vadócsága, naivitása, gyerekszája étellel és humorral tölti fel a történetet. A gyermeki szemszög határozza meg a holokauszthoz fűződő érzelmi viszonyunkat is. A holokauszt borzalma felfoghatatlan, ahogy Lackó sem érti, miért hurcolják el a zsidókat, miért szakítják el őt a szüleitől.

Hogyan készült?

Petényi Katalin művészettörténészként kutatta Ámos Imre festőművésznél, a holokauszt áldozatának életművét. Ámos szülővárosában, Nagykállón találkozott egy túlélővel, aki mesélt a múltjáról. Elment Taub Eizik, a nagykállói csodarabbi sírkápolnához, ahol látta a hozzá küldött kérés-cédulákat. Az alkotótársakban érlelődött a gondolat, hogy egy valóságos életanyagot feldolgozó filmet készítenek a Tisza-menti csodarabbi földjén élő paraszt-zsidó közösségről. A rendszerváltás előtt kevés magyar film készült a holokausztról. A filmet az akkor Németországban élő alkotók a ZDF-fel (német közszolgálati televízióval) koprodukcióban tervezték elkészíteni, de a forgatókönyvet a filmfőigazgató vétója miatt betiltották, sem magyar, sem koprodukciós formában nem engedélyezték. Ez után félő volt, hogy dobozban marad, ezért a rendezők a Budapesti Filmszemlére érkezett fontosabb külföldi kritikusoknak, forgalmazóknak titokban megszervezték a vetítést. Két forgalmazó szerette volna megvásárolni és angol nyelvterületen bemutatni. Az előző esti vetítésről nem értesült kritikusok hallottak erről és szerették volna látni. A követelések hatására sikerült megszüntetni a cenzúrát és végül az akkori kulturális miniszter – Pozsgay Imre – vonatta vissza a rendelkezést. A *Jób lázadása* hiánypótló mű, amit Zenthe Ferenc és Temessy Hédi kimagasló játéka, valamint Szabó Gábor gyönyörűen letisztult, sárgásbarnában játszó képei is kivételessé tesznek.

Filmplakát

A film Oscar jelölése

Történelmi háttér

A magyarországi zsidóság történetéről

Magyarország területén már Kr. utáni első századokban éltek zsidók, de nem volt állandó a jelenlétük. Államalapító és törvényalkotó királyaink, Szent István, Szent László és Könyves Kálmán idején Magyarország befogadta a cseh és német területekről betelepülő, néha menekülő zsidókat. Szent László és Kálmán uralkodása alatt a zsidók csak kijelölt településeken lakhattak. Míg a 12. század nagyobb európai államaiban üldözték, gyakran gyilkolták a zsidókat, addig Magyarországon jobbra zavartalanul élhettek. A 13. században eltiltották őket bizonyos gazdasági állásoktól, és megkülönböztető jelet kellett viselniük. A tatárjárást követő években IV. Béla erősen támaszkodott a zsidókra: 1251-ben kiváltságlevelet adományozott és királyi védelmet élvezhettek. A zsidók gazdasági tudását Károly Róbert is igénybe vette, fia, Nagy Lajos azonban kikergette őket az országból. Pár évvel később, belátva tévedését, engedélyezte a kereskedelmi, pénzügyi téren nélkülözhetetlen tudású zsidók visszatérését. Hunyadi Mátyás zsidó prefektusi hivatalt hozott létre, melynek vezetője, Mendel Jakab képviselte a zsidóság érdekeit, és felügyelte az adók beszedését. A király halála után hamarosan fellángolt a zsidógyűlölet. Nagyszombatban 1494-ben vérvád alapján többeket máglyára vetettek. Az ezután trónra került gyengekező királyok nem tudták védelmükbe venni a segítséget kérő zsidókat. Mikor II. Lajos alatt rátámadtak a király alkincstárnokára, ami pogromhoz vezetett, a katonaságnak kellett közbelépni.

A török uralom idején az ország három részében a zsidóknak nem volt azonos a megítélése. Erdélyben általában nyugodtan élhettek és dolgozhattak, a török területeken az ott élők, ha megfizették az adót, nyugodtan élhettek. A királyi Magyarországon kis számban élő zsidóknak nehezebb volt az élete, üldözték, néhány városból kitiltották őket. A 17. század végén a zsidó közösségek eltűntek Magyarországról, ám hamarosan megindult egy újabb betelepülés. A felvilágosult uralkodó, II. József engedélyezte számukra a földművelést, illetve a kereskedelmi és ipari foglalkozásokat, és beköltözhetek a városok nagy részébe. Elvárta, hogy bekapcsolódjanak a világi oktatásba, a német nyelvet használják, és német neveket vegyenek fel. A felvilágosodás eszméi változásokat hoztak a zsidó közösségekbe: lazítottak a zárt hagyományokon, és elindulhattak a 19. századi beilleszkedés és beolvadás irányába.

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc követelése között volt a törvény előtti egyenlőség, mely a zsidókra is vonatkozott. A szabadságharc végéig elhúzódott ennek rendezése, végül 1849 júliusában az országgyűlés kimondta az egyenjogúsításukat. Annak okán, hogy többen harcoltak vagy pénzzel támogatták közülük a szabadságharcot, Haynau több város zsidó lakóira külön pénzbüntetést is kirótt. A beszedett összegeket később oktatási célokra fordította Ferenc József, ekkor alapították Budapesten az Országos Rabbiképző Intézetet. A megtorlás azonban áldozatokat is követelt, sokakat halálra ítélték, börtönbe zártak, vagy erőszakkal besorozták a császári hadseregbe. A kiegyezés után csaknem maradéktalanul egyenjogúak lettek, ekkortól a zsidók izraelita vallásúak és magyar állampolgárok lettek. Az izraelita felekezet jogállása ekkor még nem „bevett”, csak „elismert” jogállású volt. Ennek következtében tilos volt áttérni a zsidó vallásra, és a vegyes házasság sem volt engedélyezve. Hosszú politikai harc végén, 1895-ben, Wekerle Sándor miniszterelnöksége alatt elfogadták az izraelita vallás „bevett” vallássá nyilvánításáról szóló törvényt. Ezzel megvalósult a zsidók polgári és vallási egyenjogúsítása.

Az I. világháború után az Osztrák-Magyar Monarchia szétesett, a trianoni békeszerződés következtében Magyarország területének kétharmadát, lakosságának több mint felét a szomszéd államokhoz csatolták. Ebben az időben a zsidóság igen sokszínű volt. Erősebb volt a vallási előírásokat modernizáló, a környezet életmódjához közeledő ún. neológ hagyományt képviselők száma. Vezetőik jórészt gazdagok voltak, és jó kapcsolatot ápoltak a keresztény társadalom felsőbb köreivel. Az erősödő antiszemitizmust türelemmel viselték, zsidó vallású magyar hazafinak vallották magukat. Bár a felsőházban 1940-ig képviseltették magukat, a hagyománytisztelő ortodoxok nagy része szellemi különállását megtartotta, az ország vezetőivel nem voltak szorosak a kapcsolataik. A többség magyar anyanyelvűnek vallotta magát. A zsidóság sokrétű volt a vagyont tekintve is. Az általános tendenciák azt mutatták, hogy jelentős részük az ipari, kereskedelmi és szellemi szabadfoglalkozásokban töltött be pozíciókat. A társadalom városi polgári rétegét alkották, főként a középréteghez tartoztak, kisebb részük ipari munkás, mezőgazdasági dolgozó volt. Az antiszemitaknak a túlsúlyos jelenlétükre reagáló téves állítása az volt, hogy a zsidóság, mint egy egységesen irányított hadsereg, a pozícióit a keresztény magyarok kiszorítására akarja felhasználni. Mindezek ellenére sok kérdésben

ugyanolyan ellentét volt a fővárosi nagytőkés zsidó és a kelet-magyarországi, falusi ortodox közt, mint egy arisztokrata politikus és egy szegény paraszt között.

A magyar zsidóságra fenyegetést jelentett Hitler németországi hatalomra jutása, nemzetközi politikai sikere. Az országgyűlés által hozott antiszemita jogszabályok, ún. zsidótörvények 1938-tól lépésről lépésre megfosztották a zsidókat állampolgári jogaitól. A zsidóellenes politika már 1944 előtt is sok áldozatot követelt, ám a német megszállásig nem voltak közvetlen életveszélyben. Az 1945 és 1948 közötti években nagy számban léptek be a kommunista és szociáldemokrata pártokba. Az újjáalakított közigazgatásban nyílt számukra lehetőség elhelyezkedésre. Sokan családtagjaik elvesztése miatt, bosszúvágyból léptek be az államapparátus fontos pozícióiba, és a rendőrség alakulataihoz, ahol segítettek a hatóságok kiemelt feladatában, a háborús bűnösök kézre kerítésében és elítélésében. Többen azt remélték, hogy az új néphatalommal megszűnik az antiszemita politika. Ez azt hozta magával, hogy a társadalom egy része úgy vélte, a kommunista diktatúra nem más, mint zsidó bosszú a holokausztért. Emellett a szélsőjobboldali propaganda igyekezett a zsidóságot és a kommunizmust összemenni. Nem megkerülhető azonban az, hogy a kommunista diktatúra a zsidók háború után visszaadott üzleteit, vállalkozásait néhány évvel később az államosítással újra elvette. A háború után is törtek ki zsidóellenes zavargások, néhol halálos áldozatokkal, így például Ózdon, Sajószentpéteren, Makón. Az ekkor zajlott koncepciós perek nem kímélték a zsidókat sem, több hitközségi vezetőt tartóztattak le, kínoztak meg. Sztálin halála után Moszkvában elálltak az antiszemita perekől, így azok Magyarországon is elmaradtak.

A holokauszt és a diktatúra nehéz éveitől a maradék zsidóságban megérett a gondolat a változtatásra: volt, aki Palesztinába (1948-tól Izrael) távozott, mások inkább a nyugati országok felé indultak. Az itthon maradottak közül sokan igyekeztek mindent elfelejteni, még utódaiknak sem beszéltek a velük történelekről. A vallási élet nagyon visszaszorult, de azért fennmaradt.

Zsidó vallási irányzatok Magyarországon

A 19. században a magyar zsidóságban belül, főként a felvilágosodás és a reformkor kérdéseinek eltérő megítélése miatt, különböző vallási-liturgikus irányzatok jelentek meg. Némely hitközségek elkezdtek modernizálni a hitéletüket, mindennapjaikat a kor elvárásai szerint változtatni, mások azonban ragaszkodtak a hagyományokhoz. A reformmozgalom egyik neves képviselője Löw Lipót rabbi, míg a hagyományokat megőrzők tekintélyes szellemi vezetője Szófér Mózes rabbi volt. A kiegyezés után szükségesnek látták egységbe hozni a vallási irányzatokat, egy olyan közös egyházi szervezet létrehozásával, amely képes az egységes képviselőre. Az 1868-1869-es kongresszuson nem közeledtek az álláspontok, inkább mélyült az ellentét.

Három markáns irányzat került előtérbe. A neológ hitközségek megreformálták és megújították a vallási gyakorlatot (orgonát használtak a templomokban, magyar nyelven folyt a szertartás). Öltözködési szokásaik a környezethez hasonlóak lettek, lazábban kezelték az étkezési szabályokat, de hitelveiket ezzel kapcsolatban nem változtatták. Megszervezték a fiatalok világi oktatását. A neológok szorgalmazták leginkább a magyar nemzetbe való beilleszkedést. Az ortodox közösségek mereven ragaszkodtak az ősi templomi gyakorlathoz, a hagyományos életformához, az öltözködési és étkezési szabályokhoz. S volt egy kis csoport, akik nem alakítottak ki egységes álláspontot, sem a neológiához, sem az ortodoxiához nem csatlakoztak.

Sajátos vallási irányzatot képviseltek az ország keleti területein elterjedt misztikus, erősen hagyománytartó haszidizmus képviselői.

Az ortodox és neológ irányzatokra válást követően a haszidizmus Magyarországon inkább az ortodoxokhoz állt közelebb. Vallási életük középpontjában a rebbe, a cadik (csodarabbi) áll, akihez a hívek elzarándokolnak, hogy bajukra gyógyírt, anyagi gondjaikra bölcs tanácsokat kapjanak. A rebbék a mindennapi élet során előkerülő gondokban döntőbírók, nem csak a vallási kérdésekben fordulnak hozzájuk. Haszid közösségek 1938-ig jellemzően a Kárpátalján, a Tisza mentén és Zemplénben éltek.

Magyarországon a rendszerváltás után újra növekedésnek indult a haszid mozgalom, több imaházuk van, óbudai zsinagógájukat 2010-ben avatták fel. Haszid zsidók napjainkban legnagyobb számban Izraelben és New Yorkban élnek.

Zsidótörvények

A numerus clausus 1920-ban Európa egyik első zsidóellenes törvénye volt, a jogszabály címe: „A tudományegyetemekre, műegyetemre, a budapesti közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiára való beiratkozás szabályozásáról”. A törvény a teljes lakossághoz viszonyított arányban engedélyezte az egyes „nemzetiségek és népfajok” felvételét a felsőoktatási intézményekbe. A törvény végrehajtási utasítása nemzetiségnek minősítette a zsidóságot, így 6 százalékban maximálták a felvehető zsidók arányát. Nem sikerült végrehajtani az előírásait, a zsidó hallgatók aránya nem csökkent 8 százalék alá. A nemzetközi zsidó szervezetek tiltakoztak ugyan, de a magyar zsidóság képviselői nem támogatták. Ennek ellenére volt hatása, mert 1928-ban módosították a törvényt, kiemelték a nemzetiségi arányszámokra vonatkozó részt, de a „nemzethűség és erkölcsi megbízhatóság” kritériumokat változatlanul hagyták.

A numerus clausus törvény az első lépés volt a következő évtizedek sokkal súlyosabb jogfosztó intézkedései előtt.

Az első zsidótörvényt „A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” címmel hirdették ki. Az Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt, 1938. május 29-én hatályba lépett törvény kimondta: a szellemi szabadfoglalkozásúakat alkalmazó, illetve a tíz értelmiséginél többet foglalkoztató kereskedelmi, pénzügyi és ipari vállalatoknál az állások legfeljebb 20 százalékát foglalhatják el zsidók, melynek végrehajtására öt évet írtak elő. A törvény rendelkezései alól mentesültek az első világháborúban és az ellenforradalomban érdemeket és kitüntetésekkel szerzett zsidók, a hősi halottak özvegyei és gyermekei, az 1919 augusztusa előtt kitértek, és gyermekeik, amennyiben keresztények maradtak. Ezzel elindult a faji alapú megkülönböztetés, egyértelmű támadás volt a polgári jogegyenlőség ellen. Ezt látva írásban tiltakozott 59 magyar művész és értelmiségi, akik nem voltak zsidó származásúak, de lépésük hatástalan maradt. Köztük volt Bartók Béla, Kodály Zoltán, Mórlicz Zsigmond, Csók István is.

A második zsidótörvényt „A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról” címmel Teleki Pál miniszterelnöksége idején, 1939. május 5-én fogadták el. A jogszabály alapján zsidónak minősült, aki önmaga, legalább egy szülője vagy legalább két nagyszülője az izraelita felekezet tagja volt a törvény hatálybalépésekor vagy az előtt. Eszerint a három generációra visszamenően kikeresztelkedett zsidó családokat nem érintette, de ilyen nagyon kevés volt. Az indokolásban a törvényalkotó a zsidóságot egyetlen, megbonthatatlan faji csoportként kezelte. A törvény jelentősen szűkítette a zsidók életlehetőségeit, tovább korlátozta az egyes vállalatoknál alkalmazható zsidók számát. A szellemi pályákon maximum 6 százalékuk dolgozhatott, kitiltotta őket az állami közigazgatási és igazságügyi intézményekből, és középiskolában sem taníthattak. Az engedélyköteles ipari és kereskedelmi szakmákból is kizárták a zsidókat. Nem tölthettek be olyan állást színházaknál és folyóiratoknál, amely befolyással volt azok szellemi irányvonalára.

Az első két zsidótörvény miatt több mint 90 ezren veszítették el állásukat, és komoly anyagi veszteségeket okozott főként a kis- és középpolgári rétegben. Maradéktalesan egyik törvényt sem hajtották végre, néhányan illegális alvállalkozások kialakításával valamelyest meg tudták tartani egzisztenciájukat. Gyakran a hatóságok hallgatólagos beleegyezésével működtek, mert az állam - mint megrendelő - nem engedhette, hogy az ipari és kereskedelmi forgalomból teljesen kizárja a zsidó nagyvállalatokat és szakembereket.

A harmadik zsidótörvényt „A házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről” 1941. augusztus 8-án Bárdossy László miniszterelnöksége alatt fogadták el. Indokolásában mindenkit zsidónak minősített, akinek két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született. A vegyes házasságokat megtiltotta, és a zsidók és nem zsidók közti nemi kapcsolatot sem engedélyezte. A keresztény egyházak felsőházi képviselői az első két törvényt még elfogadták, a harmadikat azonban elleneztek. Érveléseik közt volt, hogy a rendelkezés egyházi ügyekbe avatkozik a házasság szabályozásával.

A vidéken élő zsidóság deportálása

Az 1940-es évek elejére már az állami politika területére is betört az antiszemitizmus. A zsidótörvények egyre több területen korlátozták a zsidók szabadságát a hivatásukban, az életük számos területén.

Az ország német megszállását követően érkezett Magyarországra Adolf Eichmann, aki a zsidók deportálását végző ún. Eichmann-kommandó vezetője volt. Tevékenységüket a magyar hatóságok és fegyveres

rendvédelmi szervek segítették, mert a kommandó létszáma kevés volt a nagyszámú magyar zsidóság deportálásához. Vidéken a csendőrség, Budapesten a rendőrség vett részt a feladat végrehajtásában.

A Sztójay-kormány szabad kezet kapott Horthy Miklós kormányzótól, hogy a zsidókkal kapcsolatos kérdéseket saját hatáskörben, rendeletileg szabályozza. A belügyminiszter, Jaross Andor által kinevezett Endre László közigazgatási államtitkár már kinevezése előtt megkezdte azon rendeletek előkészítését, melyek a zsidók jogfosztásáról, vagyoni kifosztásáról és fizikai megsemmisítéséről döntöttek. A lebonyolításban fontos szerepet kapott még Ferenczy László, aki Eichmann csendőrségi összekötője volt.

A magyar és a német illetékesek döntöttek az akció gyors, és fokozatos végrehajtásról, a megbeszélések során kialakult „a zsidókérdés végső megoldásának” terve. A megvalósítás más országokban korábban kipróbált tervek alapján három fázisból állt: a zsidók megjelölése és elszigetelése a lakosságtól, majd nagyobb városokba történő összegyűjtésük, s végül a gettókba zárt zsidók koncentrációs táborokba szállítása. A deportálásokat május 15-re tűzték ki.

A tervek szerint az első fázisban a zsidókat sárga csillag viselésére kötelezték, és emberi jogikat erősen korlátozó rendeleteket hoztak. Korlátozták, hogy milyen állást tölthetnek be, megtiltották, hogy nemzsidókat alkalmazzanak, szabályozták, mikor és hol vásárolhatnak, megtiltották a részvételüket a kulturális életben, nem járhattak szórakozóhelyre, korlátozták a szabadságukat mozgásukban, hogy lakhelyüket mikor hagyhatják el.

A második fázisban a nagyobb városokban zsidó gettók létrehozását tervezték, ahová kényszerrel szállították az adott város és a környező települések zsidó lakosságát. A gyűjtőtáborokat főként téglagyárakban, ipari, vagy mezőgazdasági épületegyüttesekben, nagyobb raktárakban alakították ki. Ily módon teljes lett az elszigetelésük a lakosság többi részétől, illetve könnyebbé vált a harmadik fázis megvalósítása.

A harmadik fázis a zsidók gyors, vasúti úton történő elszállítását más országok táboraiába célozta. A magyar és a német vezetők eltérő módon tervezték a megvalósítást. Endre László Budapesten kezdte volna, míg Eichmann először a vidéki zsidóságot akarta deportálni, végül az utóbbi javaslat szerint vidéken, azon belül is a keleti és délkeleti országrészben kezdték elszállítani a zsidókat.

A deportálási tervben hat zónára osztották az országot: Kassa, Kolozsvár, Székesfehérvár, Szeged, Szombathely, Budapest, és sorban, zónánként haladva végezték a zsidók táborokba szállítását. A részleteket Endre László dolgozta ki, mely szerint a vonatok 45 vagonból álltak, egy vagonba 70 embert zsúfoltak be, ezekbe 1 vödör víz és egy üres vödör került. Az útra fejenként kétnapi kenyérrel számoltak. A gettókhoz legközelebb lévő vasútállomásokon vagonírozták be őket az átvizsgálás után megmaradt csomagjaikkal.

A deportálás példátlanul gyorsan haladt. A németek minden korábbi eredményüket túlszárnyalták, május 15. és július 9. között 147 vonattal, német adatok szerint összesen 437.402 zsidót deportáltak Magyarországról. A vonatok, szinte mindegyike Auschwitz-Birkenaubá szállította őket. Az országból a budapestiek és a munkaszolgálatosok kivételével teljesen eltűntek a zsidók.

A holokauszt megjelenése a háború utáni magyar irodalomban

A holokauszt szépirodalmi feldolgozásának kérdésével régóta foglalkoznak az irodalomtörténeti írások. Az első jelentős művek a túlélők, szemtanúk visszaemlékezései, beszámolóik voltak, mint például a magyar származású Elie Wiesel *Az éjszaka* (1958) című emlékirata. Magyarországon a holokauszt sokáig nem volt jelen a közbeszédben, ennek oka lehetett a magyarok deportálásban játszott szerepe, a történekeért viselt felelősségről szóló megítélés. Jellemzőbb volt, hogy a háború általános ábrázolása mellett megjelent a zsidóüldözés, a munkaszolgálatok vagy a népiirtás. Fontos kérdés, hogy mi és hogyan ábrázolható mindabból, ami a haláltáborokban történt. Szép Ernő műve, az *Emberszag* (1945) nem a haláltáborról szól, annak hátországát érinti, azt a helyet, ahol kezdődnek a szörnyű események. A megírt történetekben fontosabb az előzmények ismertetése, a lelkiállapot, a hatalmi viszonyok vagy a magatartásformák felidézése. Ahogy Zsolt Béla *Kilenc koffer* (1946) című regénye sem egészen holokausztregény, inkább memoár, visszaemlékezés a munkaszolgálat megpróbáltatásaira és a váradi gettóra. Kertész Imre a *Sorstalanságban* (1975) egy 14 éves kamasz szemszögéből mutatja meg az eseményeket, a történelem hű ábrázolása mellett az átélt valósághoz való viszony problémáit is kiemeli, objektív képet ad. A zsidóság 20. századi története akkor kezd ténylegesen megjelenni a magyar irodalmi művekben, mikor az írók új nemzedéke a közeli múlt felé fordul, néhányan családregényekben dolgozzák fel a történeteket.

Hogyan viszonyult a magyar lakosság a zsidók elhurcolásához?

Az Eichmann-kommandó a magyar hatóságok aktív közreműködésével, egy hónap alatt kidolgozta és megkezdte a vidéki zsidóság gettóba gyűjtését, újabb hónap elteltével a deportáló vonatok is elindultak. Ez nem lett volna lehetséges az állami intézmények segítségével és a magyar lakosság túlnyomó többségének passzivitása nélkül.

Csak egy kis részük szegült szembe az intézkedésekkel, ám nagyrészt tétlenül szemléltek a zsidók elhurcolását, zavartalanul élték életüket, nem foglalkoztak a körülöttük történő borzalmakkal. Magyarországon nem voltak pogromok, nem támadták meg a gettókat a helyi lakosok, nagyon kis számban voltak olyanok, akik tevőlegesen, akár feljelentve irigyelt szomszédjukat, főnöküket, vagy bántalmazással részt vettek a holokausztban. Nem alakult ki lakossági ellenállás a környezetükben élő zsidók elhurcolásakor, de sokan bújttak zsidó barátaikat, és írtak kérelmeket a hatóságoknak megmentésük érdekében.

A közömbösségnek oka az lehetett, hogy az antiszemita propaganda elhitette az emberek nagy részével, hogy a bajok okozói a zsidók, őket 1918 és 1944 között ellenségnek tüntették fel. A zsidótörvények életbe lépésével másodrendű állampolgárokká váltak a szemükben. A másik ok anyagi jellegű, hiszen a deportált zsidók vagyonát lefoglalták és a helyi lakosság egy része így juthatott a szomszéd boltjához, állataihoz, rendelőjéhez, más ingatlanához. Több gettót a kiürítés után kifosztottak. Voltak, akik segítők szándékkal vettek magukhoz értéktárgyakat, hogy hazatérésük után visszaadhassák a deportáltaknak saját vagyonukat.

Segítők, embermentők Magyarországon

Sok ezer magyar ember hozzáállása, bátorsága éles ellentétben állt a társadalom többségére jellemző közönyösséggel. Néhány elszánt ember már a gettóba gyűjtés idején megpróbált segíteni, ezzel ők is veszélybe kerülhettek, ha kiderült tettük. Ismert olyan eset, hogy egy házaspár a gettóból kimenekített egy gyermeket, akit a helyi árvaház munkatársa segítségével hamarosan örökbe fogadtak. A nyilas uralom alatt számos, különböző hátterű és foglalkozású, jószándékú ember vállalta fel a zsidók mentését, elbújtatását. A menedéket nyújtók közt volt a szobrász Ferenczy Béni és felesége, Zsindely Ferenc, a Kállay-kormány egykori minisztere, Ottlik Géza író vagy Varga József nyomdai munkás, aki kilenc zsidót rejtegetett az otthonában kialakított búvóhelyen. Voltak, akiket kivégeztek a zsidók rejtegetéséért, mások mellett ez lett a sorsa Berki József cigányzenésznek is. Előfordult, hogy kollektíven segédkeztek, ahogy a bajai lakosság is élelemet és ruhát adott a városukba érkező munkaszolgálatosoknak.

A nemzetközi diplomáciai fellépésnek nagy szerepe volt a vidéki deportálások leállításában, különösen a pápa és budapesti követe, Angelo Rotta pápai nuncius, valamint V. Gusztáv svéd király tiltakozása. Budapesten széles körű és hatékony diplomáciai embermentés alakult ki a holokauszt idején. Munkájukkal több tízezer budapesti zsidó életét mentették meg.

A vidéki zsidóság deportálásának lezárulása után ezért a diplomáciai embermentések a fővárosra összpontosultak. A kormányzó, javítani akart Magyarország nemzetközi megítélésén, ezért figyelembe vették a semleges diplomáciai testületek kéréseit. Létrejött a „védett zsidó” státusa, ezzel az adott személy sértetlenségét szavatolta egy semleges ország, mivel érdeke fűződött a biztonságához, ezt különböző menlevelekkel, védlevelekkel, védőútlevellel bizonyították. A nyilas hatalom a nemzetközi elismerés miatt jó kapcsolatokat kívánt fenntartani a budapesti semleges diplomátákkal, ezért a védettek részére külön nemzetközi gettót is szerveztek. Amint Szálasi belátta, hogy a nyilas Magyarországot nem ismerik el, a diplomáciai védettség ereje megszűnt, a karhatalmi egységek egyre kevésbé fogadták el a dokumentumokat, megnőtt a védett személyek és intézmények elleni támadások száma. 1944 végétől már a diplomaták élete is komoly veszélyben forgott.

A védettség ötlete a svéd diplomáciától származott, ahol kezdetben a követ, Carl I. Danielsson irányította a munkát. A testület tevékenysége lendületet kapott az új követségi titkár, Raoul Wallenberg megjelenésével. Több ezer védelmet jelentő papírt bocsátottak ki, mintegy harminc ház védelmét látták el és a halálmenetektől is sokakat mentettek meg. A svédek a legkiterjedtebb és legeredményesebb diplomáciai tevékenységet folytatták mentőakcióikkal. A svájci testület zsidómentő munkáját, ami hasonlóan kiemelkedő volt a svédekéhez, Carl Lutz alkonzul irányította, akinek a védettségi rendszer kialakításában jelentős szerepe

volt. Lutz szorosán együttműködött a Palesztina Hivatallal, ezzel segítve a fiatal cionisták munkáját, akik a svájci védődokumentumokat hamisították és adták át a zsidóknak.

Spanyolország azzal, hogy hajlandó volt 500 zsidó gyermeket befogadni, megnyitotta az utat a Vöröskereszt gyermekmentő akciója előtt. November végétől a spanyol követség munkáját jórészt egyetlen ember, az olasz Giorgio Perlasca végezte, aki spanyol ügyvivőnek adta ki magát. Már a hivatalos diplomaták távozása előtt is a zsidók védelméért tevékenykedett, a szerepét hitelesen alakította. Kemény, határozott fellépésével sok száz ember életét mentette meg.

Ötletek a filmnézés előtti, felvezető beszélgetéshez

Bevezetésként röviden mutassuk be a film alkotóit, megemlítve más, akár külön, akár közösen készített filmeket. Beszéljünk a szereplőkről, említsük meg azokat a filmeket, amelyekben kiemelkedő szerepet nyújtottak. Elevenítsük fel röviden a bibliai történetet, láttatva a párhuzamot a filmbéli Jóbbal. Érdeemes néhány, a film kapcsán felmerülő, vagy abban elhangzó fogalmat előzetesen, pár szóban megismertetni a nézőkkel, így pl. gój, haszid, széder-est, ganef, zsidótörvények, antiszemitizmus, holokauszt. Fontosnak tartom, hogy a nézőknek felhívjuk a figyelmét arra, hogy a történet megrázó eseményt dolgoz fel, bár nem a táborok életét mutatja be, mégis érzelmileg felzaklathatja az érzékenyebbeket.

Témajavaslatok:

- Mióta élnek zsidók Magyarország területén, mennyire fogadták be őket?
- Mi az oka az ellenük irányuló ellenszenvnek, némelykor gyűlöletnek?
- Milyen szakmákban, munkaterületeken dolgoztak, alkottak leginkább a zsidó vallású emberek?
- Ismerjük-e a hagyományaikat, szokásaikat?
- A zsidó vallási irányzatok mennyiben különböztek egymástól?
- Hogyan változott a zsidótörvények bevezetésével az életük, miben korlátozták a mindennapjaikat?
- Miként zajlott a vidéki zsidóság deportálása?

Ötletek a filmnézés utáni beszélgetéshez

A vetítés után beszélhetünk a film készítésének körülményeiről, milyen volt a nemzetközi fogadtatása, a kritikákról. Adjunk teret a nézőknek, hogy megosszák érzéseiket, mi tetszett nekik, mi az, ami elszomorította,

meghatotta őket a film nézése közben. Mesélik el, ha találkoztak olyan személlyel, aki járt valamelyik táborban. Tudtak-e arról, hogy a környezetükben él, élt zsidó ember?

Témajavaslatok:

- A filmben az alkotók Lackó szemén keresztül mutatják meg az embereket, életüket, gondolataikat, cselekedeteiket. Hogy látják, mit tanult a gyermek a környezetében élőkől? Milyen volt a kapcsolata Jóbnak és feleségének a falu lakóival?
- Hasonlóan Jóbnak, és a filmben szereplő zsidóknak, voltak, akik nem menekültek el a deportálás elől. Mit gondolnak a nézők, mi lehetett ennek az oka?
- Felmerülhet az a kérdés is, hogy segítettek-e vagy nem a zsidóknak a környezetükben élők? Említsünk meg olyan neves személyeket, akik sok zsidó életét mentették meg, segítve szökésüket az országból vagy más módon.
- Gondoljuk tovább, mi történhetett Lackóval a nevelőszülei elhurcolása után? Megtalálta-e a Messiást? Tovább vitte-e azokat a szokásokat, amelyeket a rövid egy év alatt tanult Jóbtól és Rózától?
- Kik jutnak eszükbe a film és könyvélményeik alapján, ha a holokauszt áldozataira, illetve ha a népiértés elkövetőire gondolnak? Változott-e személyes hozzáállásuk, viszonyulásuk a látottak után: többet szeretne-e olvasni, látni erről a témáról vagy annyira megrázta, hogy nem szeretne további, hasonló témájú művel megismerkedni?
- Kényes kérdés, de elképzelhető, hogy kialakul egy olyan társaság, ahol azt a kérdést is fel lehet tenni, a résztvevők mit tettek volna, ha látják a zsidók elhurcolását. Megtették volna azt, amit a pap a filmben, az asszony a tejespohárral?
- Tudnak-e arról, hogy a helyi közösségükben volt-e kitelepített család, esetleg túlélők, akik visszatértek? Bár nagyon kevesen vannak, akik még élnek, ha van olyan túlélő, akár vendégként meghívhatják a vetítés utáni beszélgetésre.
- Keressünk és ajánljunk olyan irodalmi műveket, melyek a holokauszt témáját dolgozzák fel. Ehhez az utolsó oldalakon található irodalmi ajánló is segítséget nyújt. A próza mellett emeljük ki Radnóti munkaszolgálatban írt verseit, s ha lehetőség adódik, hallgassunk meg közösen egy verset.
- Más művészetek alkotóit is foglalkoztatta a történelem e fájdalmas korszaka. Rengeteg film készült, de zeneművek, szobrok, festmények is emléket állítanak az áldozatoknak. Lejátszhatunk zenei részleteket, képzőművészeti albumokban, vagy online keresőkben talált alkotásokat kivetítve rövid kiállítást is összeállíthatunk, bemutathatjuk az érdeklődőknek, s ezekről beszélgethetünk.

KVÍZ

- Hol választja ki Jób és Róza, melyik gyermeket fogadják örökbe?**
  - az árvaház könyvtárában
  - az udvaron
  - a fürdőházban
- Kit láthatunk az árvaház igazgatójának szerepében?**
  - Sztankay István
  - Oszter Sándor
  - Bitskey Tibor
- Hazánk melyik folyója mellett játszódik a történet?**
  - Duna
  - Maros
  - Tisza
- Mit árul Róza mama a vásárrban?**
  - mézeskalácsszíveket
  - kendőket
  - gyógyteákat
- Az élő hit tanítása Jób alakján keresztül jut el hozzánk, mi a tanítás lényege?**
  - Isten a zsinagógában lakik, csak ott találkozhatunk vele.
  - Isten mindenben benne van, a birkalegelésben, a szerelemben, még a békában is.
  - Isten csak a Tórában van, a szavakon keresztül tanulhatjuk őt.
- Lackó a folyóparton megles egy fiatal párt, ahogy a cigánylány táncol a fiúnak. Egy napjainkban ismert énekesnő alakította ezt a szerepet, ki ő?**
  - Balogh Mária
  - Bangó Margit
  - Bódi Margó
- Milyen tárgyat kap a kisfiú Jóbtól ajándékba Pészah estéjén?**
  - halasbicskát, amivel fűzfavesszőt tud vágni
  - ünnepi gyertyákat
  - a Hágádát, a szertartáskönyvet, mely tartalmazza a Széder-este rendjét
- A filmben láthatjuk Taub Eizik Izsák sírhelyét, az egyik leghíresebb zarándokhelyet. Mit mond Jób Lackónak, kik jönnek a csodarabbi nyughelyéhez?**
  - azok, akiknek súlyos betegsége van
  - azok, akik utódot, gyermeket szeretnének
  - azok, akik bűnbocsánatot kérnek
- Róza mama üzlete ablakának betörése után Jób kissé kapatosan énekelni kezd egy népdalt, az alábbiak közül melyiket?**
  - Szól a kakas már
  - Nosza énekeljünk, együtt énekeljünk
  - Rózsa, rózsa be messze vagy
- Mi az utolsó mondat, ami Jób mond Lackónak, mikor a szekérről kiteszi?**
  - „A halál angyala száll Izrael népére.”
  - „Te, kis ganef, fuss haza.”
  - „Megmondtam Neked, hogy várd meg a Messiást!”
- Kik rendezték a filmet?**
  - Gyöngyössy Imre – Kabay Barna
  - Mészáros Márta – Jancsó Miklós
  - Szabó István – Koltay Lajos
- Milyen díjra jelölték a filmet 1984-ben?**
  - Velencei Filmfesztivál díja
  - Oscar-díj
  - Arany Medve

A KönyvtárMozi foglalkozásra való felkészülést segítő, valamint a film témájában megjelent dokumentumok listája

Joseph Roth: Jób (Európa Könyvkiadó)

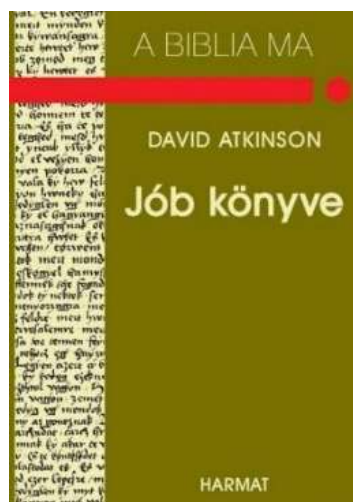
A mélyen hívő zsidó tanító, Mendel Singer felesége, Debora negyedik gyermekét várja, aki azonban fogyatékosnak születik. A rabbi megjósolja az aggódó anyának, hogy Menuhim – ez a gyermek neve – egészséges lesz. Lelkére köti, hogy soha ne hagyja el gyermekét még akkor sem, ha súlyos teherré válik. A rabbi jóslata szerint Menuhimra nagy jövő vár. Hosszú évek telnek el. Az első világháború előtt vagyunk. Jonas, a legidősebb fiú a cári hadseregben szolgál, Semarja, az öccse pedig a sorozás elől külföldre szökik. Miriam, a harmadik gyermek egyre inkább az érzéki gyönyöröknek áldozza magát. Egyszer hír érkezik Amerikából: Semarja üzen szüleinek, s hívja őket, települjenek át hozzá. Singer és felesége úgy határoz, hogy csak Miriamot viszik magukkal, a beteg Menuhimot a szomszédok oltalmára bízzák. Amerikában kezdetben minden jól alakul. Semarja már tehetős ember, Miriamnak

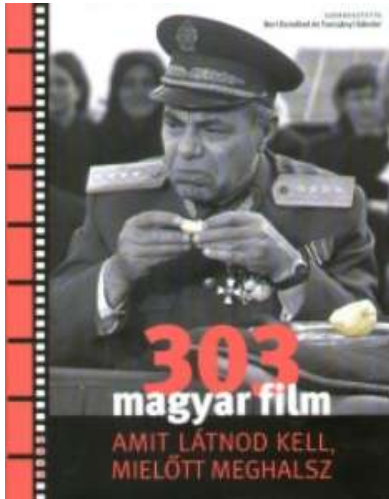
udvarlója van. Ekkor azonban kitör a világháború, s a frontra vonuló Semarja nem tér vissza többé. A fia halálhírét nem éli túl Debora, nemsokára pedig újabb csapás éri Singert: Miriam gyógyíthatatlan idegbajjal kórházba kerül. S tetézi a bajt, hogy Jonas fia is eltűnt a háborúban. Mendel Singer a barátaihoz költözik. Már nem imádkozik, perbe száll Istennel. „Istent akarom elégetni” – mondja egyszer barátainak. A modern Jób lázadásának a csoda vet véget. Amerikában turnézik egy híres zenész, aki üzenetet küld barátain keresztül Singernek, hogy találkozni óhajt vele. S Mendel Singer viszontlátja Menuhimot, otthon hagyott fiát, aki nemcsak meggyógyult, de híres muzsikus lett. Menuhim láttán Singerben fölébred a bűntudat, emlékezetébe idéződik a jóslat...

Joseph Roth könyve a jól ismert bibliai példázat modern feldolgozása, ékesen bibliai hangvételű, veretes nyelven. A remek fordítás nagyszerű élménnyel ajándékozza meg az olvasót. (www.moly.hu)

David Atkinson: Jób könyve (Harmat Kiadó)

A Biblia Ma sorozat kötete lelkigondozói szempontokat is figyelembe véve elemzi, hogyan kezeli Jób könyve az emberi szenvedés és hit nagy kérdését. Megerősíti bizalmunkat az élő Istenben, aki mindentudó, mindenható és végtelenül jó – de nem szorítható gondolkodásunk keretei közé. (www.harmat.hu)

303 magyar film, amit látnod kell, mielőtt meghalsz – szerk.: Bori Erzsébet, Turcsányi Sándor (Gabo Kiadó)

A szerzők szerettek volna kedvet csinálni, bemutatni kedvenceiket. A *303 magyar film, amit látnod kell, mielőtt meghalsz* filmrajongók számára alapmű. De, aki csak alkalomadtán néz meg egy magyar filmet, az is garantáltan nagy élvezettel lapozza majd végig a könyvet. A kötet időrendben sorolja fel a legfontosabb magyar filmeket, az 1916-os *Obsitostól* a 2005-ös *Herminamező - Szellemjárásig*. Szinte minden filmhez színes fotóillusztráció tartozik. Ha úgy tetszik, a posztmodern eklektika jegyében került itt egymás mellé művészfilm és tévéséria, veretes remekmű és könnyű darab, a történelmi és nemzeti önismeretet emelő dokumentumfilm és szerencsésen letűnt korokat fényező zenés-táncos agitka. Gyerekkori kedvencek, fiatalságunk meghatározó mozgóképei, tisztelgés nagy alkotók előtt, s az ifjú titánok munkái, akik már javában dolgoznak a magyar film fényes jövőjén. Akár kedvenc magyar

filmjeiről szeretne többet megtudni, akár azt szeretné eldönteni, mit nézzen meg este, ez a kötet nélkülözhetetlen olvasmánynak fog bizonyulni. Bármely oldalon is üti fel a könyvet, talál néhány olyan részletet, amelyek egész biztosan meg fogják lepni. **(A könyvben a *Jób lázadása* című filmről is lehet elemzést olvasni.)** (www.libri.hu)

Magyar filmek 1896 – 2021 – szerk. Gelencsér Gábor, Murai András, Pápai Zsolt, Varga Zoltán (MMA Kiadó)

Az első összegző és áttekintő magyar filmtörténet - lexikon formában. Összesen 516 szócikkben 269 magyar rendező valamennyi filmtípust képviselő alkotását 15 szócikkíró ismerteti.

A kézikönyv a filmeket bemutatásuk időrendjében, a korszak hazai és nemzetközi trendjei, valamint a politikai hatások kontextusában vizsgálja. A műveket egyedileg elemző-értelmező szócikkek hatásuk és jelentőségük szerint tárgyalják az alkotásokat, egyúttal az adott rendező életművét és a magyar film alakulástörténetét is összefüggéseikben láttatják. A könyv fontos olvasmány a laikus érdeklődők, a témával egyetemi szinten foglalkozók és a szakma képviselői számára. (www.libri.hu)

Randolph L. Braham: A népiirtás politikája. A holokauszt Magyarországon (Park Könyvkiadó)

A legújabbkori magyar zsidóság legkiválóbb szakértőjének tartják Randolph L. Braham professzort. A magyar származású szerző szülei, és a magyarországi Holocaust többi áldozatának emléke előtt tisztelegve írta meg nagyszabású munkáját. A népiirtás politikájának kiadását mindenütt úgy üdvözlötték, mint a magyarországi holokauszt monumentális, tudományos szempontból végérvényes leírását. Az enciklopédikus mű világosan és minden részletre kiterjedően dokumentálja, értékeli azoknak a bonyolult bel- és külpolitikai erőhatásoknak az összességét, amelyek a magyarországi zsidóság pusztulásához vezettek. Bevetett, perdöntő forrásként hivatkoznak rá tudósok és laikusok egyaránt. (www.libri.hu)

A holokauszt és a családom – szerk. Fenyves Katalin, Szalay Marianne (Park Kiadó)

A válogatást a Facebookon 2014-ben létrehozott A holokauszt és a családom csoport tagjainak bejegyzéseiből állította össze a kiadó.

Az emléktáblák, múzeumok, irodalmi alkotások és történettudományi feldolgozások, legyenek bármily mélyek, pontosak és igazak, nélkülözik az egykori szemtanúk, a családtörténetek „alulnézeti” perspektíváját. A magyar holokauszt hetvenedik évfordulóján spontán módon összeverődött emlékezők visszatérése a szülők, nagyszülők, rokonok és ismerősök régi történeteikhez, az élő párbeszédéből és vallomásokból kihallható figyelem és empátia, a fájdalom és együttérzés zaklatott jelei mind arra vallanak, hogy a megszólalók is érzik: szinte az utolsó pillanatban vagyunk. Elmesélni, kimondani, bevallani, megérteni azt, amit csak a még élők tudhatnak - amit most nem osztanak meg mindenkivel, az örökre elvesz.

A digitális technológia és az új közösségi médiumok páratlan esélyt teremtettek arra, hogy hetvenévi hallgatás, elfojtás, félrenézés és mellébeszélés után végre felszínre törjön, közös fájdalommal és közös kincsé váljon az, aminek az elfelejtődése akut veszély. Könyvünk, a tudás őrzésének e hagyományos médiuma arra szolgál, hogy rögzítse ezt a kivételes pillanatot - amikor magyarok, zsidó és nem zsidó magyarok odafordultak egymás történeteikhez és traumáikhoz. (www.libri.hu)

Kiszely Gábor: Mondd el fiaidnak... - A holokauszt és Magyarország (Kairosz Kiadó)

Az elmúlt évtizedek egyik legvitatottabb kérdése: mi, avagy mennyi közünk van nekünk, magyaroknak az emberiség ellen elkövetett egyik legnagyobb bűntetthez? Kiszely Gábor, a neves, Jeruzsálem-díjas szerző, megannyi sikerkönyv írója s állambiztonsági szakértő ezúttal ezt a témát világítja meg a tőle megszokott alaposággal, nem térve ki a kényelmetlen kérdések elől, de nem kegyelmezve azon elméleteknek sem, amelyek a mindenkori diktatúrák embertelenségét igyekeznek palástolni. Egy könyv a felfoghatatlannal, az elaljasulással és a hősiességgel - messze a józan ész határain kívül. (www.libri.hu)

Szita Szabolcs: Aki egy embert megment – a világot menti meg (Corvina Kiadó)

A magyar holocaust történetének egyik különleges eseménysorát, az 1941-1942-ben alapított Budapesti Segély és Mentőbizottság és főleg egyik vezetője, Kasztner Rezső tevékenységét követi nyomon Szita Szabolcs új könyve.

A Mentőbizottság kezdeti időszakában a szomszédos országokból Magyarországra menekültek segítése, elhelyezése, ellátása jelentette a fő feladatot, de mert a magyarországi zsidóság helyzete is egyre romlott - a törvényekbe iktatott hátrányos megkülönböztetésnek, az egzisztenciális bizonytalanság, a zsidó férfiak megalázó, fegyvernélküli munkaszolgálatra behívása stb. révén - mind súlyosabb és kilátástalanabbnak tűnő tevékenységet volt kénytelen folytatni. Tovább nőtt a Bizottság jelentősége az ország német megszállása, majd még inkább a nyilas rémuralom idején, amikor a német különítmények és készséges magyar kiszolgálóik hidegvérrel és kegyetlen következetességgel hozzákezdtek az Endlösung helyi végrehajtásához: a zsidóság koncentrációjához, gettókba zárásához, kifosztásához, deportálásához, legyilkolásához.

A Bizottság vezetői, és különösen Kasztner Rezső, régi kapcsolataikat felhasználva tárgyaltak, tiltakoztak, külföldi követségekkel, személyiségekkel szövetkeztek - és megvesztegettek (!), így próbáltak megmenteni embereket a biztos haláltól. Ennek révén menekült meg több száz gazdag magyar zsidó, iparmágnások, bankárok, kiváló tudósok, illetve legalább annyi névtelen ember, főleg vidéki városokból elhurcoltak, akik ugyan borzasztó körülmények között kényszermunkát végeztek, viszont elkerülték a gázkamrát!

Kasztner Rezső háború alatti tevékenysége, e szörnyű „embervásárban” való részvétele sok ellentmondással valósult meg. Máig viták övezik: többen a náci odaadó kiszolgálójának, a zsidó népiértés bűnbakjának tartják, míg mások ellenállóként, a zsidóság hős megmentőjeként tisztelik.

Szita Szabolcs évek óta foglalkozik e témával. Rendkívüli alaposággal gyűjtötte össze a Mentőbizottság, a zsidómentés, az „embervásár” fennmaradt dokumentumait. E sziszifuszi munka eredménye ez a könyv, amely számos új ismerettel gazdagítja a vézskorszak iránt érdeklődő olvasókat, a szakemberek számára pedig egyenesen nélkülözhetetlen. (www.antikvarium.hu)

Primo Levi: Akik odavesztek és akik megmenekültek (Európa Könyvkiadó)

A náci megsemmisítő táborokról a sorsdöntő 1942-es évben keltek szárnyra az első hírek. Kószá hírek voltak, egyvalamiben azonban megegyeztek: hatalmas méretű, elképesztően kegyetlen és szövevényes megfontolásokkal indokolt mézszárlásról szóltak, s éppen mert oly elborzasztóan hangzottak, a világ hitetlenkedve fogadta őket. Már az is sok mindent elárul, hogy a bűnösök jó előre tudták: a világ nem akar majd hinni a fülének. Számos túlélő megemlíti (például Simon Wiesenthal *A gyilkosok köztünk vannak* utolsó lapjain), hogy milyen előszeretettel vágta az SS-katonák a foglyok szemébe a cinikus figyelmeztetést: „Akárhogyan végződik is ez a háború, az ellenetek vívott háborút máris megnyertük; egyetlenegy sem marad meg közületek tanúnak, és ha valamelyikőtök mégis megúszná, a világ úgysem hinne neki. Egyesekben talán ébred majd némi gyanú, lesznek talán viták is, a történészek kutakodnak talán a

múltban, de bizonyosság nem lesz, mert a bizonyítékokat veletek együtt meg fogjuk semmisíteni. És ha valami bizonyíték mégiscsak fennmaradna, ha valamelyikőtök mégiscsak megmaradna, az emberek akkor is azt mondják majd, hogy az olyan szörnyűségeket, mint amikről beszéltek, egyszerűen nem lehet elhinni: azt mondják majd, hogy mindez merő propaganda, egyszóval nekünk hisznek majd, akik mindent letagadunk, nem pedig nektek. A légerek történetét mi mondjuk majd tollba.” Ugyanez a gondolat furcsamód a foglyok kétségbeesett éjszakai álmaiban is felbukkant. Szóban vagy írott emlékezéseiben szinte valamennyi túlélő említést tesz egy fogsága éjjelein gyakran visszatérő álomról, s ez az álom, ha részleteiben kinél-kinél másként fest is, tartalmában nagyon is egyforma: a fogoly hazatér, szenvedélyesen és megkönnyebbülten beszámol szerettei egyikének az átélt gyötrelmekről, de az nem hisz neki, sőt végig sem hallgatja. Az álom legjellemzőbb (és legkegyetlenebb) változatában a másik egyenesen sarkon fordul, és szó nélkül faképnél hagyja az elbeszélőt. Mindkét fél, az áldozat és az elnyomó egyaránt tisztában volt vele, milyen elképesztő, tehát milyen hihetetlen is, ami a légerekben történt, s nyomban hozzátehetjük, hogy nemcsak a légerekben, hanem a gettóban, a keleti front hadtápvonalai mentén, a rendőrségi fogdában s az értelmi fogyatékosoknak fenntartott intézetekben is. (www.libri.hu)

Kisantal Tamás – Mekis D. János: A holokauszt témája az irodalomban (Kronosz Kiadó)

A történelmi trauma nem múlik el az első nemzedékkel. Emlékezete tovább hagyományozódik: a következő generáció, majd az azutáni is részesül belőle. A pszichológiai értelemben vett elaboráció, a trauma feldolgozása a társadalomban és a kultúrában folytatódhat. Az ábrázoláseztétika alapproblémája egyfajta főmotívumként húzódik végig összeállításunkon. Az elemzett művek különböző poétikai irányokhoz sorolhatók, ugyanakkor természetes, hogy intertextuálisan összekapcsolódnak. A szövegek köre sajnálatosan szűk, bár sajnos több, fontos írással így sem tudtunk foglalkozni. S nyilvánvalóan az is pontosítandó, mi is számít holokauszt

A holokauszt témája az irodalomban

irodalomnak. Holokauszt és irodalom viszonyáról szólva megkerülhetetlen problémaként áll elénk a kontextus kérdésköre. Kiküszöbölhetetlen tényező, hiszen a dokumentációs környezet, az előismeretek, a biográfiai adatok stb. alapvetően befolyásolják az egyes szövegek értelmezését. A hitelesség kérdését adott esetben nyilvánvalóan el tudják dönteni a kompetensnek ítélt olvasók, ítések. De milyen következménnyel is jár ez? Vajon mindig más olvasatokra kell-e hagyatkoznia annak, aki magát egyszerűen befogadónak tartja? Aligha. Az élmény szintű tapasztalat nem „hárítható át” semmilyen más személyre vagy intézményre. Magunknak kell földolgoznunk a traumát, amidőn magunkénak tudjuk azt. E helyzet nyilvánvalóan a tanításban is érvényes. A diákok maguk is hozzáférnek az esztétikai élményből táplálkozó tapasztalatokhoz. A tanár feladata ennek a folyamatnak a segítése, az esetleges téves előismeretek eloszlatásával, és a dokumentumok és műalkotások együttes földolgozásával. Összeállításunk ehhez a munkához kíván segítséget nyújtani. (www.libri.hu)

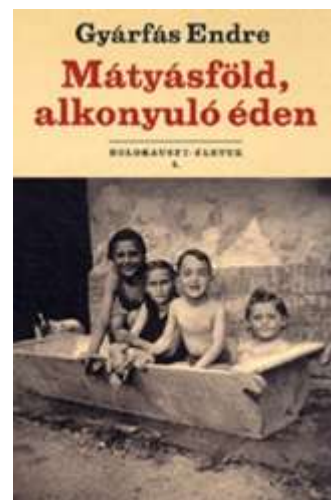
Kertész Imre: Sorstalanság (Magvető Kiadó)

Kertész Imre neve gyakorlatilag összefonódott fő művével, a *Sorstalansággal*, mely azóta is az egyik legfölkavaróbb és leghitelesebb holocaust-regény. Kertész Imre a valóságra eszmélés stációt rajzolta meg első jelentős művében. Hőse egy pesti zsidó fiú, akinek először apját viszik el munkaszolgálatra, majd ő maga is táborba kerül. Olyan világnak leszünk tanúi, amelynek poklában nemcsak a való életről s a történelemtől való tudás, hanem még a mindennapi tájékozódó készség is csődöt mond. A totalitárius állam lidércnyomásos, abszurd világa ez. Aki elszenvettségévé kénytelen válni, annak nincsen többé egyéni sorsa. Ez a sorsvesztés is hozzátartozik a náciizmus sátrai valóságához. A *Sorstalanság* a legjobb magyar elbeszélői hagyományok fontos fejezete: műremek. Az előadásmód hűvössége, részletező pontossága, a patetizmust a tragédiából

kiszűrő irónia filozófiai mélységet ad a műnek, és utánozhatatlan stílust eredményez. Kertész Imre ezzel a művével, mely első ízben - nem kevés viszontagság után - 1975-ben jelent meg, azonnal a kortárs irodalom élvonalába került. Később pedig, a regény német, spanyol, francia, holland, svéd, héber, olasz és angol fordítása nyomán bebizonyosodott, hogy a nemcsak hozzánk szól, hanem minden kultúrnéphez, amely tudja, jelenével csak akkor lehet tisztában, ha múltjával számot vetett. A 2002-es Irodalmi Nobel-díjat Kertész Imre nyerte el, ő az első magyar író, aki ebben az elismerésben részesülhetett. (www.libri.hu)

Gyárfás Endre: Mátyásföld, alkonyuló éden (Múlt és Jövő Kiadó)

Minden megvolt, hogy a kislány idilli gyerekkora legyen. Szorgalmas szülők, bölcs nagymama, „saját” kutya, nagy kert, patakpart, szomszéd lányka...Csak hogy az eszterláncot láncbombázás zavarta meg, a bújócska terepe az óvóhely lett, az égből pottyant alvóbaba robbanóanyagot rejtett. Mialatt elsős füzetében a betűk szavakká, mondatokká, verssé álltak össze, a Horthy-korszak törvényeinek betűi sárga csillagot parancsoltak a matrózkabátra, halálmenetbe sorolták az apát, gettóba zárták a családot. Mi volt még hátra? Nyilasház, téglagyár, Wallenberg jóvoltából „védett” ház, kibombázás. A szabadság első hónapjaiban hazai cionisták gyerektáborai ajándékozták meg a kilenc éves fiút a közösség élményével. Az alijázás csak ígéret maradt. A kiskamasz gondolkodásában humorforrásul szolgálnak a félrehallások, a félreértések. Az olvasó inkább mulatságosnak, semmint szomorúnak találja majd a József Attila-díjas író önéletrajzi regényét. (www.moly.hu)

Zsolt Béla: *Kilenc koffer* – Zsolt Ágnes: *Éva lányom* (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft.)

A regény- és drámaíró, publicista Zsolt Béla az első világháborúban szerzett sebeiből sohasem gyógyult ki teljesen, s ezt súlyosbította a második világháború munkaszolgálat, majd Bergen-Belsen hat hónapos koncentrációs tábora. Zsolt Béla alig múlt ötvenesztendő, amikor egy budapesti szanatóriumban, 1949 februárjában elhunyt. Felesége, maga is újságíró, néhány esztendő múltán követte: öngyilkos lett.

Tragikus sorsuknak a jelen kötet egyedülálló tanúságtételt szentel: először jelenik meg egyetlen kötetben a kettős emlékirat: Zsolt Béla utolsó, már betegsége alatt írt, és azóta világhírű regénye, a *Kilenc koffer*, valamint Zsolt Ágnes szívet szorongató műve kislánya elvesztéséről és annak auschwitzi meggyilkolásáról.

Zsolt Béla regénye sorspanoráma. 1939 októberében, az európai háború kezdetén Párizsból a Simplon Expresszel Budapestre indult, azzal a frivol kifogással, hogy a felesége által csomagolt kilenc koffert más vonatra fel nem vették volna.

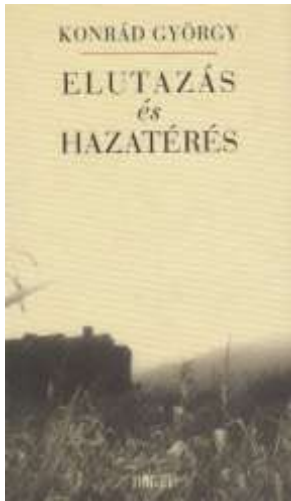
Briliáns ürügy, a ragaszkodás a kilenc kofferhez. Valójában a honvágy sodorta haza az egyébként világcsavargó Zsolt Bélát és feleségét, ahogyan a pesti keserű tréfa mondta hajdanán, hogy még elérjék az utolsó vonatot Auschwitzba. Zsolt Bélát 1942. július 16-án hívták be munkaszolgálatra, balszerencséjére kegyetlenségükről ismert századparancsnokok uralma alá. Zsolt Bélát sírásónak osztották be Ukrajna erdeiben. Két jóindulatú tiszt átkérte őt a haditudósító századba. A törzstisztek némelyike azonban megirigyelte az író jó sorát, és egy pusztulásra ítélt századhoz helyezték át. (www.libri.hu)

Elie Wiesel: *Az éjszaka* (Láng Kiadó)

Ezerkilencszáznegyvennégyet írtunk... A náci hatalomátvételnél ezerévesnek kikiáltott német Harmadik Birodalom ekkor lépett tizenkettedik esztendejébe, és az utolsókat rúgta. Erőteljes és természetesen rettentő gonosz rúgások voltak. 1944-ben a német hadak megszállták Magyarországot, s Hitler egyik legbuzgóbb hívének, Eichmannak az irányításával megkezdődött és iszonyatos végkifejlettel be is fejeződött a zsidók deportálása a magyar vidékről, amelyhez akkor Máramarosziget is tartozott. Innen deportálták sokadmagával az akkor tizenöt esztendőes Eliezert. (Később Ellie Wiesel néven lett Nobel békedíjas író) Negyvennégy tavaszán Birkenaubába hurcolták, majd onnan Auschwitzba, Bunába, Buchenwaldba. Ismert nevek. És ismert, de voltaképpen soha egészen fel nem fogható, fel nem mérhető, szörnyű szenvedések jelképekké lett helyszínei.

Negyvenöt tavaszán élte meg a felszabadulást, a családját imádó fiú elvesztette egész családját. Az Istent hően imádó fiú elvesztette istenhitét. Ugyan miért áldaná az Örökkévalót? - teszi fel magának a kérdést töprengve, vívódva. Talán amiért mindenhatóságában megteremtette Auschwitzot? *Az éjszaka*, ez a megrázó írói mű: krónika. Derűs színekkel amúgysem igen ábrázolható huszadik századunk sötét éjszakai közül talán a legsötétebbnek mélységesen szomorú, fekete krónikája. (www.libri.hu)

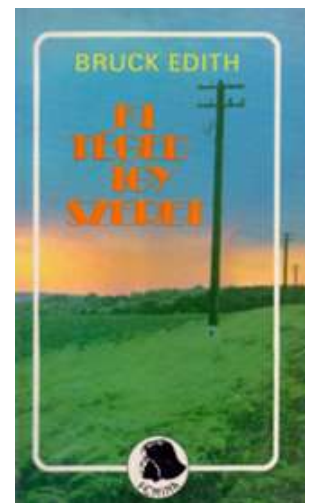

Konrád György: Elutazás és hazatérés (Noran Kiadó)

„Az életbenmaradás gyerekkori kalandjáról szól ez a könyv. Miután a Gestapo 1944 májusában, tizenegy éves koromban a szüleimet letartóztatta, sikerült megvesztegetnem a helyi hatalmat, hogy a csendőrök negyedmagammal, egy nappal a gettóba zárás és az Auschwitzba szállítás előtt fölengedjenek Berettyóújfaluból a rokonainkhoz Budapestre, ahol még adódott némi haladék. Elutaztunk, életben maradtunk, és hazatértünk a faluba. A többi zsidógyereket addigra elnyelték a hamvasztókemencék. Egy év, a felnőtté válás története, és aztán érzelmes és fanyar visszatérések.” (www.libri.hu)

Bruck Edith: Ki téged így szeret (Európa Kiadó)

A könyvet úgy említik, mint az életben maradt Anna Frank naplóját. Nekünk különösen érdekes ez a könyv, hiszen Bruck Edith - akit az első kiadás óta a róla készült riportfilm révén is megismerhettünk - egy kis magyar faluban született, földhözragadt ortodox zsidó családból, apja mészárossegéd és szerencsétlen kezű vándorkereskedő volt, „rongyos zsidó”, amilyeneket a Kárpátalján lehetett látni hajdan. Az író nő kitűnően ismeri a magyar parasztéletet, azon belül is a jellegzetes világot, amellyel Olbracht műveiben találkozunk. Naplója e világ tragikus széthullásának dokumentuma, a deportálás borzalmainak leltárszerűen száraz számbavétele, s ereje éppen pátoztalanságában, nyersségében van. Bruckot 1944 nyarán szüleivel és három testvérével előbb a sátoraljaújhelyi gettóba zárták, majd deportálták. Tizenkét évesen, a nővérével egymást segítve élte túl Dachau és Bergen-Belsen poklát; a szülei és fiútestvérük a táborokban pusztultak el. A felszabadulás után az író nő Izraelbe vetődik, ahol végre hazát remél találni, de ott sem tud gyökeret verni: pincéző, táncosnő, fotómodell és munkanélküli, aztán innen is továbbmenekül - s ma Olaszországban ismert és elismert író. (www.libri.hu)

Felhasznált irodalom, forrásjegyzék

- https://hu.wikipedia.org/wiki/Szerencsés_Dániel
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Gyöngyössy_Imre
- <https://magyarfilmakademia.hu/hu/tag/kabay-barna>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Petényi_Katalin
- <https://www.mafab.hu/people/katalin-petenyi-236142.html>
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szabó_Gábor_\(operatőr\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szabó_Gábor_(operatőr))
- <http://www.filmkultura.hu/regi/2004/articles/profiles/szabogabor.hu.html>
- <https://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=SZERZO&id=6>
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Jeney_Zoltán_\(zeneszerző\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Jeney_Zoltán_(zeneszerző))
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Zenthe_Ferenc
- <https://vasarnap.com/archivum/nosztalgiamozi-temessy-hedivel>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Péter
- <https://www.vigszinhaz.hu/person.php?mid=9e15WddLYAHhQN8SFx3XAO>
- Erdélyi Z. Ágnes: Kilépés a feledésből. Beszélgetés Kabay Barnával In.: https://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=14734

- Bodnár Dániel: A megbékélésért a film nyelvén. Beszélgetés Petényi Katalinnal, a Jób lázadása forgatókönyvírójával In.: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-megbekelesert-film-nyelven-beszelgetes-petenyi-katalinnal-job-lazadasa-forgatokonyvirojaval>
- <https://nfi.hu/filmarchivum/hirek-1/a-digitalisan-restauralt-job-lazadasa-diszbemutatoja.html>
- <http://nagykallo.hu/ertektar/taub-eizik-izsak-sirhelye/>
- <https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek/film/job-lazadasa>
- Filmévkönyv, 1983 : a magyar film egy éve / szerk. Karcsai Kulcsár István, et. al. – Budapest, Magyar Filmintézet, 1984. – p. 95-98.
- Magyar filmek 1896-2021. – Budapest, MMA, 2021. – p. 481-482.
- 303 magyar film, amit látnod kell, mielőtt meghalsz. – Budapest, Gabo, 2007. – p. 195.
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=1_1_1
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=1_1_2
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=1_1_3
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=1_1_4
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=1_1_5
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=1_2_2
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Haszidizmus#A_haszid_mozgalom_Magyarorszagon
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=3_1_1
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=3_1_2
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=3_1_3
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=3_1_4
- https://hu.wikipedia.org/wiki/A_magyarorszagi_videki_zsidóság_gettósítása_és_deportálása
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=4_2_3
- A holokauszt témája az irodalomban / szerk. Kisantal Tamás és Mekis D. János . – Pécs, Kronosz Kiadó, 2018. – p. 65-71., 128.
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=11_1_1
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=11_2_2
- http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=11_2_5

Képek

- <https://nfi.hu/filmarchivum/hirek-1/a-digitalisan-restauralt-job-lazadasa-diszbemutatoja.html>
- <https://www.mma.hu/postumus-honoris-causa#Gyöngyössy%20Imre>
- <https://nfi.hu/en/cast/barna-kabay>
- <https://magyarfilmakademia.hu/hu/tag/petenyi-katalin>
- <https://magyar.film.hu/filmhu/hir/operator-kurzust-indit-szabo-gabor.html>
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Jeney_Zoltán_\(zeneszerző\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Jeney_Zoltán_(zeneszerző))
- <http://www.zentheshaz.hu/index.php?page=9>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Temessy_Hédi
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Péter#/media/Fájl:Rudolf_Péter.jpg
- Plakát és Oscar jelölés: <https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek/film/job-lazadasa>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Dohány_utcai_zsinagóga

A források megtekintésének dátuma: 2022.05.05.